

Problematyka cerkwi w miejscowości Medvedie na Szaryszu (1918–1945)

The Issue of the Church in the Village Medvedie in Šariš Region (1918–1945)

Maciej Pieróg

Uniwersytet Jagielloński, Kraków, Polska

0009-0001-5152-9778

maciej.pierog@student.uj.edu.pl

Abstract:

This article addresses the issue of churches existing in the interwar period in the village of Medvedie, Šariš. This region underwent significant religious changes during this time – some local Ruthenians left the Uniate Church and converted to Orthodoxy. This turmoil also affected the buildings themselves, as the article attempts to demonstrate by focusing on the village of Medvedie. The main used methods were a critical analysis of sources from various periods and provenances, as well as a comparison of these sources with one another and with the literature on the subject. As a result of the research, it was determined that two churches were built in Medvedie during the interwar period, due to the fire of an 18th-century church. The article does not clarify all the doubts surrounding the topic, due to the limited number of the available sources and literature. However, it does demonstrate that Šariš was a region of religious turmoil during the interwar period.

Streszczenie:

Artykuł porusza problematykę cerkwi istniejących w okresie międzywojennym w miejscowości Medvedie na Szaryszu. Region ten w opisywanym czasie przeszedł ogromne zmiany religijne – część miejscowych Rusinów opuściła Kościół unicki i dokonała konwersji na prawosławie. Zawirowania te nie ominęły również budowli, co na przykładzie wsi Medvedie zostało przedstawione w niniejszym artykule. Głównymi metodami była zarówno krytyczna analiza źródeł z różnych lat i różnej proveniencji, jak również konfrontacja ich między sobą oraz z literaturą przedmiotu. W wyniku przeprowadzonych badań udało się ustalić, iż w Medvediu w latach międzywojennych wybudowano dwie cerkwie, z powodu pożaru świątyni z XVIII w. W związku z niewielką ilością źródeł i literatury artykuł nie wyjaśnia wszystkich wątpliwości związanych z tematem, jednakże pokazuje, iż Szarysz w latach międzywojennych był regionem niespokojnym religijnie.

Keywords:

Orthodoxy, conversions, Rusyns, Šariš

Słowa kluczowe:

Prawosławie, konwersje, Rusini, Szarysz

Cite this article / Cytowanie:

Pieróg, M., (2025). The Issue of the Church in the Village Medvedie in Šariš Region (1918–1945). Elpis, 27: 110–120. <https://doi.org/10.15290/elpis.2025.27.09>

Licence / Licencja:

© Copyright 2025 Maciej Pieróg

Wstęp

Tereny północnego Szarysza i Zemplina w latach 20. XX w. stały się miejscem sporów religijnych związanych z masowymi konwersjami tutejszych Rusnaków na prawosławie. Wydarzenia te objęły w szczytowym momencie prawdopodobnie około 7 tysięcy osób (Pieróg, 2025, s. 100). Jedną z miejscowości, które zostały objęte tym zjawiskiem, jest wieś Medvedie (nosząca wtedy nazwę Medvedze), znajdująca się do roku 1925 w powiecie Vyšný Svidník, a po jego likwidacji weszła w skład jednostki administracyjnej z siedzibą w Stropkovie (Volko, Kiš, 2007, s. 40).

W miejscowości tej doszło w 1925 r. do jednego z najbardziej zagadkowych i tragicznych epizodów związanych z religijnymi sporami między unitami a prawosławnymi. 22 kwietnia tego roku spłonęła drewniana cerkiew pw. św. Dymitra. O czyn ten zostali oskarżeni konwertyci (Dubec, 2006, s. 77). Na temat zniszczonej przez ogień budowli nie zachowało się zbyt wiele informacji, natomiast w temacie nowo zbudowanych w późniejszym czasie cerkwi pojawiają się sprzeczne informacje.

Celem tego artykułu jest uporządkowanie dostępnych informacji na temat sakralnych budynków w Medvediu, jak również próba wyjaśnienia domniemanej odpowiedzialności prawosławnych za wywołanie pożaru w 1925 r. Podstawą źródłową artykułu są dokumenty z Archiwum Państwowego w Koszycach (słow. *Štatný archiv v Košiciach*, dalej ŠAKE), Słowackiego Archiwum Narodowego w Bratysławie (słow. *Slovenský Národný Archiv v Bratislave*, dalej SNA) oraz Archiwum Urzędu Zabytków Republiki Słowackiej w Bratysławie (*Pamiatkový archiv Slovenskej republiky*, dalej PA SR). Wykorzystane metody badawcze to krytyczna analiza źródeł pisanych i ich konfrontacja.

Informacje o parafii Medvedze

Podstawowym źródłem informacji o parafii Medvedie (*Medvedzse*) jest diecezjalny schematyzm z roku 1903. Wskazuje on, iż parafia składała się z czterech wsi – poza Medvediem były to: Korejovce (*Korejócz*), Krajná Porúbka (*Porbuka-Krajnya*) i Šarbov (*Sarbó*). Częścią parafii była również Ó – *Hutta*. Miejsce to, będące najprawdopodobniej przysiółkiem, możemy utożsamić ze Starą Hutą, leżącą przy drodze między Medvediami a Šarbovem (*Spezialkarte...*, 1904).

Na terenie parafii znajdowały się dwie cerkwie. Główną świątynią była drewniana budowla pod wezwaniem św. Dymitra, do parafii przynależała również cerkiew pw. Opieki Matki Bożej w Korejovcach.

Schematyzm diecezji nie podał daty powstania świątyni w Medvediu. Na początku XX w. wiadomym było jedynie, że metryki kościelne są prowadzone od roku 1787 (*Schematizmus...*, 1903, s. 74–75). Urzędnicy powiatowi z Vyšného Svidníka uważali, że budowla powstała już w XV w. (ŠAKE, KŽ č.š. 109, i.č. 85, sp. 711, k. 670). Twierdzenie to można uznać za błędne, cerkiew w Medvediu z pewnością nie powstała tak wcześnie. Można założyć, że w przypadku, gdyby ta datacja była trafna, zostałyby podjęte znacznie szersze działania na rzecz zachowania budowli w początkach lat 20. XX w. W tym czasie m.in. została udzielona subwencja w wysokości 25 tys. koron na prace w ladomirovskiej cerkwi, która pochodzi z XVIII w. (Kowalski, 2018, s. 5). Wykluczyć również można

budowę tej świątyni w II poł. XIX w., wydaje się, że fakt powstania tej cerkwi w tym czasie byłby odnotowany w schematyzmie.

Fundatorami budowli byli Carolus et Alfredus Thonet z Wiednia, nie brali oni udziału w budowie żadnej innej cerkwi. W okolicach Medvedie wątek wiedeński pojawia się w jeszcze jednym miejscu. Do powstania cerkwi w Krajnej Bystrej i Bodružalu przyczyniła się Toneth Familia. Na obecną chwilę jednak nie jest możliwe wykazanie, czy rodziny Toneth i Thonet to jedna i ta sama rodzina. Jeśliby tak było, to powstanie tej budowli należy datować na lata 1650–1780.

Patrząc *per analogiam* na sąsiednie parafie, drewniane cerkwie w Ladomirovej, Šemetkovcach, Kr. Bystrej powstały w II poł. XVIII w. (*Schematizmus...*, 1903, s. 72–76). Świątynia z Medvedia została określona przez urzędników jako „karpacki kościół” (*karpacký kostel*) (ŠAKE, KŽ, č.š. 109, i.č. 85, sp. 711, k. 670). Wskazuje to na jej podobieństwo architektoniczne do wcześniej wymienionych pobliskich zabytków. Na podstawie tych faktów nie jest możliwe podanie dokładnego roku budowy cerkwi św. Dymitra. Pracownicy Urzędu Zabytków twierdzili, iż świątynia z miejscowości Medvedie została zbudowana w XVIII w. Nie ma również żadnych dowodów, które mogłyby wskazywać na inny czas powstania cerkwi św. Dymitra, dlatego też należy przyjąć datę budowy świątyni na wiek XVIII (PA SR, *Zbierky výskumných správ*, sign. T 313.).

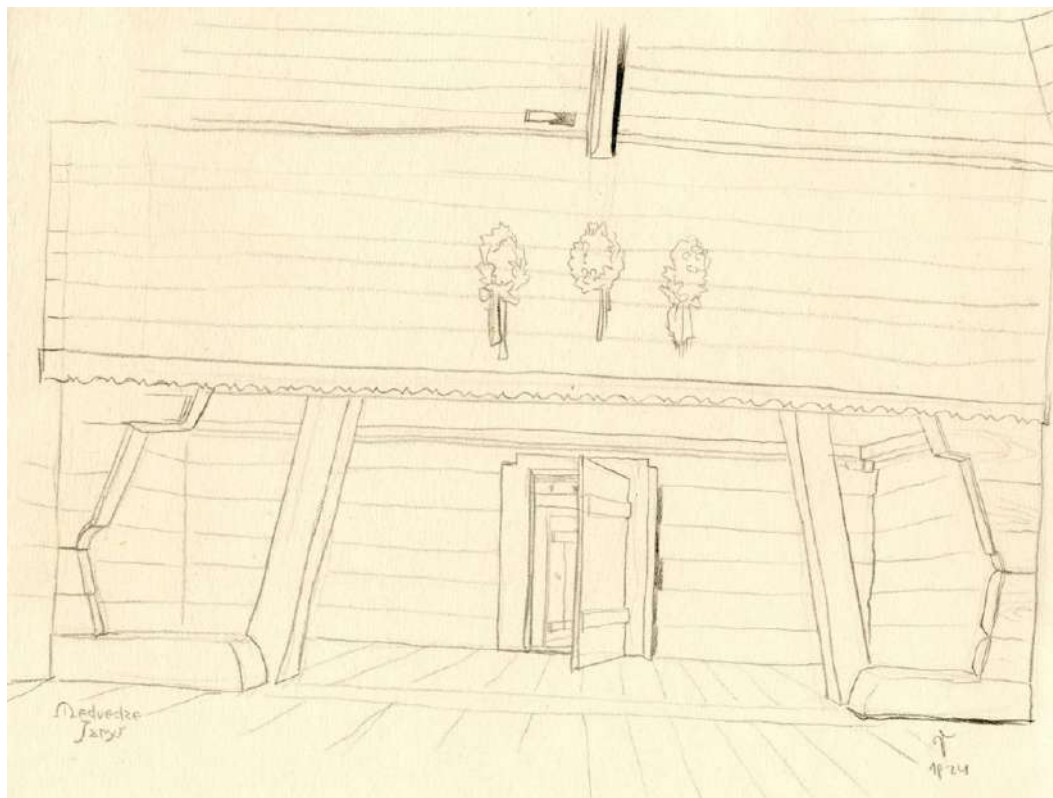
Po utworzeniu Republiki Czechosłowackiej rozpoczął się proces objęcia ochroną drewnianych cerkwi, prowadzone były również działania mające na celu utrzymanie tych budowli w należytym stanie. Kontrolę świątyń przeprowadził student architektury František Faulhammer. W 1923 roku odwiedził on liczne cerkwie, wśród nich była interesująca nas cerkiew w Medvediu. Co więcej, Faulhammer wykonał jedno z niewielu zachowanych przedstawień tej budowli. Pojawiło się ono w serii 52 szkiców ludowej architektury z całej Słowacji, gdzie oprócz cerkwi w Medvedie pojawiło się 8 innych świątyń zlokalizowanych w: Rovnem, Dlhoňi, Kožuchovcach, Chmeľove, Nižným Orliku, Veneci, Miroli i Kružľovej (Kowalski, 2018, s. 4).

Kolejne badania cerkwi we wsi Medvedie odbyły się w następnym roku, kiedy to badacz Josef Vydra oraz malarz Jaroslav Vodrážka odbyli podróż po Szaryszu w celu zbadania stanu drewnianych cerkwi oraz, co ważniejsze, sfotografowania lub też namalowania budynków i detali architektonicznych. Owocem tej ekspedycji było 9 szkiców i rysunków, wśród których również znalazła się cerkiew św. Dymitra (Kowalski, s. 4).

Cerkiew św. Dymitra była budowlą trójdzielną i zrębową. Każda część budynku była wyraźnie oddzielona od innej. Świątynia była pokryta deskami ułożonymi poziomo, natomiast na dachu położono gont. Każdy z trzech segmentów cerkwi był zakończony wieżą (PA SR, *Zbierky výskumných správ*, sign. T 313).

Jedynym źródłem na temat jej wyposażenia jest relacja żandarmerii z Kapišovej. Z ważniejszych utensyliów znajdowało się tam: siedem ornatów, jeden kielich złoty oraz jeden srebrny, trzy kadzielnice, a także pięć ksiąg liturgicznych (ewangeliarz, mszał, tritologion). Do wzywania miejscowych wiernych na modlitwę służył jeden dzwon (ŠAKE, KŽ, č.š. 109, i.č. 85, sp. 711, k. 671 v., 672), a wewnątrz cerkwi

było ubogacone obrazami, które zdaniem miejscowych urzędników przedstawiały dużą wartość artystyczną (ŠAKE, KŽ, č.š. 109, i.č. 85, sp. 711, k. 670). Wartość całej cerkwi wraz z jej wyposażeniem szacowano na około 135 tys. koron (ŠAKE, KŽ, č.š. 109, i.č. 85, sp. 711, k. 671 v.).

Fotografia 1. Rysunek J. Vodrážki z 1924 r. przedstawiający interior cerkwi św. Dymitra.
Źródło: Pamiatkový archív SR; Zbierka schematických zameraní, sign. V 10999.

Walki o cerkiew i jej pożar w 1925 r.

Od 1923 r., kiedy w Medvediu utworzona została gmina prawosławna, miejscowość stała się miejscem konfliktów pomiędzy unitami a konwertytami (Pieróg, 2025, s. 96). Nieznane są motywy wystąpienia z unii miejscowych, wiadomo natomiast, że agitacji tutaj przewodził batiuszka Evzej Bondarenko, nazywany przez żandarmerię „największym szkodnikiem” (ŠAKE, KŽ, č.š. 108, i.č. 85, sp. 563, k. 396). Częstym zjawiskiem w tym miejscu stało się okupowanie cerkwi św. Dymitra, jak również ataki na mienie należące do parafii unickiej. Najbardziej dramatycznym aktem tych sporów stał się pożar opisywanej świątyni.

Informację o tym wydarzeniu podaje niewiele dokumentów zgromadzonych w zbiorze Żupy Koszyckiej. Najważniejszym źródłem informacji o pożarze jest odpis meldunku, który został napisany przez żandarmów z Kapišovej dn. 17 kwietnia 1925 r. (ŠAKE, KŽ, č.š. 109, i.č. 85, sp. 711, k. 671–673 v.). O tym fakcie wspomina również wiadomość preszowskiego bp. Dionizego Njaradiego z dn. 13 lutego 1926 r. (ŠAKE, KŽ, č.š. 108, i.č. 85, sp. 563, k. 414–415 v.), zbiorczy raport żandarmerii o masowych

konwersjach z dn. 22 maja 1925 r. (ŠAKE, KŽ, č.š. 108, i.č. 85, sp. 563, k. 394–413) oraz pismo ze Starostwa Powiatowego w Vyšným Svidniku z dn. 27 kwietnia 1925 r. (ŠAKE, KŽ, č.š. 109, i.č. 85, sp. 711, k. 670).

Najwcześniejszym dokumentem był meldunek żandarmerii z Kapisovej, który został sporządzony w sposób szczegółowy. Rozpoczyna się on od krótkiej charakterystyki miejscowości i podaje, że w Medvediach zamieszkiwała tylko jedna rodzina unicka. Była to część rodu Kačurjak, który we wcześniejszym czasie dokonał konwersji, jednak w 1924 r. członkowie rodu powrócili do unii. Przedstawiciel tej rodziny Demeter Kačurjak pełnił funkcję zakrystiana. Poza nimi, unitą był jeszcze Evžej Bondarenko, który do września 1924 r. posługiwał we wsi jako prawosławny kapłan (ŠAKE, KŽ, č.š. 109, i.č. 85, sp. 711, k. 671 v., 672). D. Kačurjak i jego krewni pozostali dalej grekokatolikami, o czym świadczy ich deklaracja ze spisu powszechnego z 1930 r. (SNA, SL, č.š. 935, k. 213)

Pożar cerkwi wybuchł 16 kwietnia 1925 r. około godziny 23. Budowla znajdowała się niedaleko od miejscowości, otoczona była świerkami. Położenie świątyni na uboczu uniemożliwiało rozprzestrzenienie się pożaru na inne obiekty. Pierwszymi świadkami wypadku byli wyżej wymienieni unicy Kačurjak i Bondarenko. Według ich relacji drzwi cerkwi podczas pożaru były otwarte, a zamek wyłamany; mimo tego nie udało się im niczego cennego uratować z płonącego budynku. Podawali oni również, iż w pobliżu świątyni unosił się zapach nafty, a wewnątrz znaleźli konewkę o pojemności ok. 1,5 litra.

Ogień wygaśł ok. 4 nad ranem następnego dnia. Żandarmeria zbadała miejsce zdarzenia. W wyniku tych działań wywnioskowano, iż ogień został podłożony umyślnie. W drzwiach został wyłamany zamek, następnie wewnątrz świątyni ułożony został stos, polano go naftą i podpalono (ŠAKE, KŽ, č.š. 109, i.č. 85, sp. 711, k. 672, 672 v.).

W innych poświadczeniach źródłowych nie ma podanych tak szczegółowych przyczyn wybuchu pożaru. Ciekawą informację dotyczącą zdarzenia podaje biskup Njaradi. Stwierdza on, iż do tego wydarzenia doszło w Wielki Czwartek (pravoslavny na sam veliky četvertok 1925. zapalily našu cerkov v Medvedžom) (ŠAKE, KŽ, č.š. 108, i.č. 85, sp. 563, k. 414 v.). Ten fakt potwierdzają kalendarze prawosławne na rok 1925 – 16 kwietnia 1925 r. (czyli 3 kwietnia zgodnie z datacją juliańską) prawosławni, jak i unicy świętowali Wielki Czwartek (*Belaruskі...*, 1925, s. 20).

Słusznym wydaje się być wniosek żandarmów o celowym podłożeniu ognia, ponieważ wybuch pożaru w nocy pozwala wykluczyć przypadkowe zaproszenie. Data zdarzenia, czyli Wielki Czwartek, również może świadczyć o celowym podpaleniu cerkwi.

Żandarmeria zatrzymała w związku z tą sprawą siedem osób, byli to: Štefan Ducar, Theodor Ducar, Jan Červák, Jan Lipinský, Michal Červák, Jan Kačurjak i Ondrej Štefanšin. Żandarmi uważali, iż Štefan Ducar finansował to przedsięwzięcie, natomiast Theodor Ducar, Michal Červák i Ondrej Štefanšin namawiali do aktu podpalenia. Wnioski te najprawdopodobniej wyciągnięto z faktu, że u Š. Ducara znaleziono znaczną sumę pieniędzy oraz zapałki. U żadnego z podejrzanych nie znaleziono innych przedmiotów, które mogły być powiązane ze sprawą. Żandarmeria nie podjęła próby ustalenia, skąd pochodziła nafta do podpalenia (ŠAKE, KŽ, č.š. 109, i.č. 85, sp. 711, k. 673).

Domniemani sprawcy zaprzeczali, że mieli jakikolwiek związek z tą sprawą, wszyscy przedstawili alibi, które świadczyło o ich niewinności. Dzięki zeznaniom Anny Kucirkovej udało się jednak ustalić, że niedługo przed pożarem Jan Lipinský oraz Jan Kačurjak przebywali w okolicach cerkwi (ŠAKE, KŽ, č.š. 109, i.č. 85, sp. 711, k. 673).

Warto zwrócić uwagę na podejrzanych o podpalenie cerkwi w Medvediach. W odpisie meldunku znajduje się informacja, że wszyscy mężczyźni nie byli karani oraz wyznawali prawosławie. Zdecydowanie najważniejszą postacią w tym gronie był Theodor Ducar, który tworzył powołaną wiosną 1923 r., gminę prawosławną w Medvediu i zasiadał w jej władzach (ŠAKE, KŽ, č.š. 37, i.č. 83, sp. 3624, k. 749). Oprócz tego został zatrzymany w związku kradzieżą wyposażenia cerkwi św. Dymitra, jednakże nie udowodniono mu udziału w tym przestępstwie (ŠAKE, KŽ, č.š. 108, i.č. 85, sp. 563, k. 401).

Štefan Ducar, w przeciwieństwie do Theodora, najprawdopodobniej nie odgrywał żadnej ważnej roli w formowaniu się ruchu prawosławnego w Medvediu. Dyskusyjną kwestią jest jego faktyczne finansowanie pożaru cerkwi św. Dymitra. Zapałki mogą sugerować, że był on związany z tym zdarzeniem. Jeśli chodzi o finansowanie tego przedsięwzięcia przez Ducara, to fakt posiadania dwóch tysięcy koron może na to wskazywać. Żandarmi podkreślali, iż był on osobą majątną, chociaż zajmował się uprawą roli. Funkcjonariusze podjęli się także zbadania udziału Štefana Ducara we wspieraniu finansowym prawosławnych, jednakże nie udało im się ustalić żadnych faktów (ŠAKE, KŽ, č.š. 109, i.č. 85, sp. 711, k. 673).

Tezę o finansowaniu konwertytów przez Ducara potwierdzali jedynie unicy ze wsi, czyli kapłan Bondarenko i zakrystianin Kačurjak. Ich stanowisko wynika stąd, że sami do pewnego czasu wyznawali prawosławie i mogli orientować się w sytuacji ruchu konwertyckiego (ŠAKE, KŽ, č.š. 109, i.č. 85, sp. 711, k. 673).

Niewiele jest informacji o pozostałych podejrzanych, nie byli oni znaczącymi członkami ruchu prawosławnego w Medvediu. J. Kačurjak, O. Štefanšin, M. i J. Červák faktycznie byli mieszkańcami miejscowości Medvedie, którzy dokonali konwersji, co potwierdzają dokumenty ze spisu powszechnego z 1930 r. (SNA, SL, č.š. 935, k. 236–238). W późniejszym okresie Jan Lipinský i Michal Červák byli przewodniczącymi prawosławnej rady parafialnej (Humenský, b.d.w., s. 110).

Podejrzani zostali przekazani Sądowi Rejonowemu w Vyšným Svidniku. Najprawdopodobniej zostali oni oczyszczeni z zarzutów, w żadnych późniejszych źródłach nie pojawiają się informacje o tym, że zostali oni uznani za winnych (ŠAKE, KŽ, č.š. 108, i.č. 85, sp. 563, k. 401–402).

Pozostałe dokumenty, które wspominają o pożarze cerkwi w miejscowości Medvedie, traktują to wydarzenie dość pobieżnie. Nie zawierają one żadnych istotnych informacji, z dużą dozą pewności można stwierdzić, iż bazowały na meldunku z dn. 17 kwietnia 1925 r.

Reasumując wyżej przedstawione fakty i przypuszczenia, można stwierdzić, że cerkiew św. Dymitra w miejscowości Medvedie spłonęła w wyniku celowego działania. Możliwe, że sprawcami tego zdarzenia byli prawosławni mieszkańcy wsi. Ustalenie dokładnych personaliów podpalaczy jest dziś niemożliwe, obecny stan badań wskazuje na Jána Lipinského i Jana Červáka.

Kolejne budowle sakralne w miejscowości Medvedie

Rozczłonkowanie parafii spowodowane religijnymi walkami i sporami uniemożliwiło szybką odbudowę cerkwi unickiej. Rok po spaleniu świątyni do miejscowości Medvedie przybył pracownik Muzeum Narodowego w Pradze dr Václav Fabián. Szczegóły jego wizyty są nieznane, prawdopodobnie badał zgliszczą świątyni (Kowalski, 2018, s. 10–11, 17).

W prawosławnej gazecie *Pravoslavnaja Karpatskaja Rus* w numerze 12 z roku 1928 pojawia się informacja, że konwertyci w Medvediu mają drewnianą cerkiew, w której odprawiają nabożeństwa. To rozwiązanie miało być tymczasowe, a w Ameryce zbierane były pieniądze na budowę nowej kamiennej świątyni (Soroka, 2023, s. 71–72). Artykuł nie podaje żadnych szczegółów dotyczących budowli.

W 1930 r. odbył się drugi spis powszechny na terytorium Czechosłowacji, który objął również miejscowość Medvedie. Rachmistrzowie oprócz ewidencji ludności dokonywali także inwentaryzacji budynków. Osoby przeprowadzające spis zanotowały, że we wsi pod numerem 4 znajduje się kościół (*kostoľ*). Ta szczątkowa wzmianka pozwala stwierdzić, że we wsi istniała jakaś budowla sakralna (SNA, SL, č.š. 1242, k. 26).

W czasie rozpoczęcia operacji dukielsko-preszowskiej w miejscowości Medvedie znajdowały się dwie cerkwie – drewniana i murowana, z obu prawosławni korzystali po roku 1950 (PA SR, ZZV, sign. Z 1253). Cerkiew drewnianą zbudowano na miejscu dawnej świątyni św. Dymitra z XVIII w. Problematyczną kwestią jednak jest patron tej cerkwi (PA SR, ZVS, sign. T 313).

Fotografia 2. Prawosławna cerkiew św. Dymitra, zdjęcie z października 1957. Źródło: Pamiatkový archív SR, Zbierka negatívov, sign. N3387.

Pracownicy Urzędu Zabytków w dokumencie z 1967 r. podali, iż patronem tej świątyni są św. św. Kosma i Damian. Natomiast wszystkie inne dokumenty albo podają jako patrona św. Dymitra, albo nie wymieniają żadnego. Rozstrzygnąć tego nie pozwala również analiza ikonostasu, gdyż nie został on sfotografowany w całości. Na jednym z niewielu zachowanych zdjęć obrazy znajdujące się przy diakonich wrotach, w tym tzw. chramowa ikona zostały zasłonięte chorągwiami (PA SR, ZZV, sign. Z 1253).

Ikonostas znajdujący się w drewnianej cerkwi został wykonany w 1947 roku, zachowały się jednak dwa obrazy pochodzące z wcześniejszych lat. Według relacji urzędników, dzieła te przedstawiały 2 „apoštolov s mečami v rukách a jedného muža s korunou na hlave” (PA SR, ZZV, sign. Z 1253). Miecz zaś jest symbolem męczeństwa świętych Kosmy i Damiana (Malinowski, 2019, s. 48), co może wskazywać, kim byli owi mężczyźni z mieczami. Fakty te jednak nie wyjaśniają zawiłości związanych z patronem cerkwi. Pewne jest to, że od końca lat 60. XX w. patronem cerkwi był już św. Dymitr (*Súpis Pamiatok...*, 1968, s. 307).

Fotografia 3. Ikonostas drewnianej cerkwi w miejscowości Medvedie, lata 50. XX w. Źródło: Pamiatkový archív SR, Zbierka základných výskumov, sign. Z 1253.

Drugą świątynią, która została zbudowana we wsi przed rokiem 1944, jest murowana jednonawowa cerkiew. Podobnie jak przy drewnianej budowlu, kwestia patrona i w tym przypadku jest problematyczna. Żadne źródło go nie podaje. Budowla ta została mocno uszkodzona w czasie walk o Przełęcz Dukielską, co doprowadziło do tego, iż miejscowi ją porzucili (PA SR, ZZV, sign. Z 1253).

Istotnym zagadnieniem jest również kwestia budowy murowanej cerkwi. Wiadomości z czasopisma *Pravoslavnaia Karpatskaja Rus* pozwalają wskazać nieco inne plany, zgodnie z którymi zamierzano wznieść kamienną świątynię. Jednakże M. Humenský przytacza schematyzm Cerkwi prawosławnej na rok 1950, według którego nie doszło do budowy obiektu kamiennego, natomiast w 1943 r. małą, drewnianą świątynię zastąpiła ta istniejąca do dziś (Humenský, b.d.w., s. 110).

Fotografia 4. Murowana cerkiew w miejscowości Medvedie, lata 50. XX w. Źródło: Pamiatkový archív SR, Zbierka základných výskumov, sign. Z 125.

Jeśliby uznać tę informację za prawdziwą, problematyczne stałoby się ustalenie, wyznawcy której konfesji wybudowali murowaną świątynię. Wybudowanie przez prawosławnych dwóch cerkwi – nowej drewnianej i kamiennej jednocześnie wydaje się nierealne. Brak jest również dowodów, które mogłyby świadczyć o unickiej proveniencji murowanej cerkwi. W latach 30. greckokatolicka parafia Medvedie znajdowała się w stanie rozkładu. Ostatni proboszcz Andrej Azary opuścił ją w 1929 r., w następnych

latach administrował ją *ex currendo* Dezider Schudich z Lodomirovej (Medvedie, <https://www.grkatpo.sk/farnost/medvedie>). Również rachmistrzowie podczas spisu odnotowali, że plebania była niezamieszkała (SNA, SL, č.š. 935, k. 223). Zastanawiająca jest również wielkość murowanej cerkwi, która swoimi wymiarami przewyższała sąsiadującą drewnianą świątynię (PA SR, ZZV, sign. Z 1253). Budowa tak ogromnego obiektu dla grupy trzynastu unitów, którzy zamieszkiwali wieś, wydaje się być nielogiczna.

Urzędnicy z Urzędu Pamiątek nie wspominali, że w miejscowości Medvedie przed powstaniem obecnej cerkwi św. Dymitra znajdował się jakiś inny obiekt sakralny (PA SR, ZVS, T 313).

W świetle wyżej przedstawionych informacji i faktów należy wykluczyć istnienie dwóch drewnianych prawosławnych cerkwi w miejscowości Medvedie. Budowlę, o której pisano w gazecie *Pravoslanaja Karpatskaja Rus*, można utożsamić ze stojącą we wsi do dzisiaj drewnianą świątynią. Nie jest możliwe ustalenie dokładnej daty jej powstania, należy ją umiejscowić między rokiem 1926, kiedy do wsi przybył Václav Fabián, a rokiem 1928, kiedy wzmianka o niej pojawiła się w gazecie.

Datę budowy murowanej cerkwi, natomiast, należy umieścić w przedziale między 1930 a 1943 rokiem. W spisie powszechnym, przeprowadzonym w 1930 roku, uwzględniono tylko jedną budowlę sakralną we wsi Medvedie, była to drewniana świątynia stojąca do dziś (SNA, SL, č.š. 1242, k. 26).

Obydwie cerkwie, zarówno drewniana, jak i murowana, znajdują się w miejscowości Medvedie po dzień dzisiejszy. Ta pierwsza jest wykorzystywana przez prawosławnych, w drugiej czasami odbywają się nabożeństwa unickie. Greckokatolicka parafia Medvedie została zlikwidowana w 2012 r. i stała się częścią parafii Krajná Bystra (Medvedie, <https://www.grkatpo.sk/farnost/medvedie/>).

Wnioski

Teren północnego Szarysza z powodu trudno dostępnych nielicznych źródeł i opracowań jest jeszcze białą plamą w historiografii, mimo iż region leży niedaleko od Polski. Z wyżej podanych przyczyn artykuł nie wyjaśnia wszystkich wątpliwych i niepewnych kwestii. Wymagają one przeprowadzenia jeszcze dokładniejszej kwerendy archiwalnej, która powinna objąć dokumenty parafii Medvedie, jak również te przechowywane w Archiwum Greckokatolickiego Biskupstwa w Preszowie.

Podsumowując, miejscowość Medvedie w XX w. stała się miejscem zawirowań związanych z tutejszą cerkwią. Pierwsza świątynia powstała w XVIII w. i została ufundowana przez Karola i Alfreda Thonetów. Trzyczęściowa, zrębowa świątynia istniała do roku 1925, kiedy spłonęła w nocy z Wielkiego Czwartku na Wielki Piątek. Przyczyną pożaru było celowe podpalenie przy użyciu nafty, którego najprawdopodobniej dokonali prawosławni mieszkańcy miejscowości. Następną budowlą sakralną we wsi była drewniana cerkiew zbudowana w latach 1926–1928 i użytkowana przez prawosławnych do dzisiaj. W późniejszych latach, między 1930 a 1944 r., powstała także druga murowana świątynia, która została poważnie uszkodzona w czasie II wojny światowej. Dziś jest ona w posiadaniu Kościoła unickiego. Miejscowość Medvedie jest przykładem tego, że w okresie międzywojennym Szarysz był regionem niespokojnym oraz mocno zróżnicowanym religijnie.

Bibliografia

Belaruskì kalendar na god 1925. (1925). Vił'nâ.

Dubec, R. (2006). *Odradzanie się prawosławia na początku XX w. na wschodniej Słowacji*, „Almanach Diecezjalny”, t. 2, Gorlice.

Humenský, M. *Schematismus Pravoslavnej Cirkvi na Slovensku na rok 1950 a súčasnosť*, b.d.w.

Kowalski, T. (2018). *Počiatky ochrany súboru drevených kostolov na východnom Slovensku*. „Monument revue”, 7, 1/2018.

Malinowski, W. (2019). *Święte bliźnięta Kosma i Damian; mało znani patroni lekarzy*. „Biuletyn Informacyjny Pomorskiego Uniwersytetu Medycznego”, 1(103).

Medvedie, W: *Gréckokatolícke arcibiskupstvo Prešov*, [online] <https://www.grkatpo.sk/farnost/medvedie>, [5.06.2025]

Pamiatkovy archiv Slovenskej republiky, Zbierky výskumných správ (PA SR, ZVS), sign. T 313. Zbierka základných výskumov (PA SR, ZZV), sign. Z 1253.

Pieróg, M. (2025). *Ruch prawosławny w północno-wschodniej Słowacji w latach 1918–1928*. Kraków.

Schematismus Venerabilis Cleri Graeci Ritus Catholicorum Dioecesis Eperjesiensis Pro Anno Domini 1903. Ab Erecta Sede Episcopali Anno 83., Eperjesini 1903.

Slovenský Národný Archiv v Bratislave, f. Sčítanie ľudu 1930 (SNA, SL), č.š. 935, č.š. 1242.

Soroka, P., (2023). *Maják Pravoslavia, 100 rokov od vzniku ladomirovského monastiera ako pokračovateľa pravoslávneho mníšstva na Slovensku (1923–2023)*. Osadné.

Spezialkarte der österreichisch-ungarischen Monarchie 1:75 000, Zone 8, col. XXV. Dukla Pass, 1904.

Štatný archiv v Košiciach, fond Kosická Župa (ŠAKE, KŽ), č.š. 109, i.č. 85, sp. 711. č.š. 37, i.č. 83, sp. 3624. č.š. 108, i.č. 85, sp. 563.

Súpis Pamiatok na Slovensku II. K-P. (1968). Bratislava.

Volko, V., Kis, M. (2007). *Stručný prehľad vyvoja uzemného a správneho členenia Slovenska*. Bratislava.